

Strandbete *Beta vulgaris* L. ssp. *maritima* (L.) Arc. er trolig borte fra Østfold i dag på grunn av barfrost

J. INGAR I. BÅTVIK

Båtvik, J.I.I. 2000. Strandbete *Beta vulgaris* L. ssp. *maritima* (L.) Arc. er trolig borte fra Østfold på grunn av barfrost. *Natur i Østfold* 20(1/2): 38-42.

Strandbete er i Norge fram til 2000 kjent fra til sammen syv lokaliteter, alle i Sørøst-Norge, seks av dem i Østfold. Et feltarbeid sommeren 2001 hvor alle de kjente lokalitetene ble oppsøkt ga ingen funn. Det ser derfor ut som om denne planten er borte fra denne delen av landet. Fra Sørlandet har strandbete dukket opp flere steder slik at vi fortsatt har den innenfor landets grenser. Hos oss kan det se ut som de relativt strenge vintrene har frosset den ut, i alle fall inntil videre. I en periode med mildere vintre vil den trolig etablere seg igjen.

J. Ingar I. Båtvik, Tomb, 1640 Råde. E-post: batvik@tomb.no

Det var en botanisk sensasjon i Norge da strandbete ble oppdaget for første gang her i landet (Lye 1991, Båtvik 1992, Engan 1994b). Dette ble ansett som landets sjeldneste art da det faktisk fantes bare ett eneste individ. Men dette var før en tenkte seg muligheten av at en plante kan oppfattes å være enda sjeldnere om den i tillegg til bare ett individ også opptrer bare annethvert år slik som hos fylkets eneste forekomst av rød skogfrue *Cephalanthera rubra* (jf. Båtvik 2001). Få år senere ble strandbete funnet på flere nærliggende lokaliteter, alle i strandmiljø og gjerne med rullestein og tang som nærmeste naboer.

Norskekysten utpostlokalitet

Strandbete plasseres blant europeiske havstrandsvekster, men som også er kjent i Middelhavsområdet (Hultèn 1950:60). I Skandinavia er den utbredt langs kysten av Vest-Sverige og i Øst-Danmark (Hultèn 1971:164). I Norge er arten tidligere bare kjent fra avfallsplasser som ssp. *vulgaris* før altså underarten *maritima* ble nyoppdaget i 1991.

I Norge er arten fram til 2000 registrert på til sammen syv lokaliteter som en forlengelse av den svenske utbredelsen, en i Akershus (Engan 1996) og seks i Østfold. Funnet i Hvitsten i Akershus er også utgått ifølge Gunnar Engan som har fulgt

med på den. I Göteborg og Bohuslän er den kjent fra omkring 20 lokaliteter (inklusive adventive), enkelte nær norskegrensen, og den er fredet på øyene Rörö og Öckerö (Fries 1971:175). Ifølge Erik Ljungstrand ved herbariet i Göteborg er arten på frammarsj i Bohuslän slik at nye oversikter over strandbetens utbredelse på svensk side vil være langt mer omfattende enn hva Fries opplevde.

Trolig borte fra Østfold

Ved de seks kjente lokalitetene i Østfold opptrådte den med bare ett til få eksemplarer på hvert sted. Tilfeldigheter kan ødelegge forekomstene da lokalitetene er mer eller mindre belastet med feriefolk. I tillegg er arten kjent for sin ustabile opptreden. Feltarbeidet de siste to år (2000-2001) ga negativt resultat alle steder hvor den tidligere var kjent. Strandbete er derfor ikke kjent levende fra Østfold i dag. Den finnes imidlertid på Koster i Nordre Bohuslän slik at vi har godt håp om å få den tilbake i fylket igjen.

Svak for barfrost

I tillegg til slitasje fra feriefolk og noe sauebeiting i strandsonen, er det trolig barfrosten som for øyeblikket har tatt knekken på strandbeten hos oss. På grunn av dens saftige blader uten beskyttende hårvekst fryses den lett ut. Tidligere

Fig. 1. Strandbete er ofte lett å finne med sine mangfoldige og bladrike skudd på tross av at det bare er ett eksemplar. Fra Sauholmen på Søndre Sandøy 16.7.1992. Foto: forf.

kan vi tenke oss at disse saftige bladene hadde god tiltrekningskraft på beitende dyr, slik som hos for eksempel strandkål *Crambe maritima*, men i dag er det så få beitedyr langs strendene at denne årsak bare lokalt kan forklare dens utgang. Strandkål er jo også blitt langt vanligere nå enn tidligere, et forhold en gjerne setter i sammenheng med lavt beitetrykk. Der enkeltindivider opptrer, kunne en tenke seg muligheten for at lokale krefter kunne påta seg ansvar for at tilfeldigheter ikke skal ødelegge forekomsten.

Kjent utbredelse og status av strandbete i Østfold

- 1.a. Fredrikstad. Kråkerøy, Randholmen, sørøstodden, ett eks. mellom steiner på grov steinstrand. 10.8.1998. Jan Ingar Båtvik 240 & Line Kristine Steigen. <O 237385>. PL(W) 085,589.
- b. Ikke gjenfunnet. 12.9.2001. Torunn B. Båtvik & J. Ingar Båtvik.
- 2.a. Hvaler. Søndre Sandøy. 17.8.1991. Gunnar Engan. <personlig meddelelse = p.m.>.
- b. Søre Sandøy, tangen S f Negården, på havstrand. 7.9.1991. Kåre Arnstein Lye 17416, Gunnar Engan, Tore Berg & Johan Kielland-Lund. <O 43441>. PL(E)183,431.
- c. Søndre Sandøy, tangen sør for Nedgården, på havstrand, 0 moh. 7.9.1991. Kåre A. Lye 17416 & Gunnar Engan. <NLH 1178>. PL(E)183,431.
- d. Intakt. 25.5.1992. Gunnar Engan. <p.m.>.
- e. Søndre Sandøy, Sauholmen, ett stort eks. 16.7.1992. Jan Ingar Båtvik. <O 79345>. PL(E) 184,431.

- f. Ikke gjenfunnet 23.5.1998. Gunnar Engan/ØBF.
- Litt.: A: Arten ble funnet som ny for Norge i 1991. Bare ett eksemplar er kjent slik at dette er for tiden Norges mest sjeldne plante. Den er trolig kommet med havstrømmene fra svenskekysten. Usikkert om den overlever da den er utsatt for slitasje i forbindelse med sommerhusaktiviteter (Lye 1991:26).
- B: En stor plante på overgangen mellom slitasjeutsatt sandstrand og en grovsteinet tangvoll på vestsida av Sauholmen (Engan 1993:31).
- C: Funnet i kanten av en sandstrand på Søndre Sandøy (Engan 1994a:41,45).
- D: Søndre Sandøy, Sauholmen, 1992, PL(W) 183,429 (Engan 1996:13).
- 3.a. Hvaler. Vesterøy, Guttormsvauven, helt Ø i sandstranda mot knausen. 27.6.1995. Gunnar Engan. <p.m., O>. PL(W) 059,509.
- b. Fotografert 1.7.1995. Gunnar Engan <p.m.>.
- c. Ettersøkt flere ganger senere uten å gjenfinne arten her. Gunnar Engan. <p.m.>.
- Litt.: A: Vesterøy, Guttormsvauen, 1995, PL(W) 059,509 (Engan 1996:13).
- B: Guttormsvauven. På sandstranden lengst ute, 29.7.1995 (Berg 1996:91).
- C: Guttormsvågen, vestsida, ca 100 m utenfor innerste del av vågen (Lye 1996:5).
- D: Guttormsvauven (Stabbetorp m.fl. 1997:49).
- 4.a. Hvaler. Asmaløy, Landfastodden, tre individer hvorav 2 rosetter og en fertil. 23.9.1995. Gunnar Engan. <p.m.>.
- b. En plante i 1998. Gunnar Engan. <p.m.>.
- c. Ikke gjenfunnet. 12.9.2001 Torunn B. Båtvik & J. Ingar Båtvik.

- Litt.: Hvaler, Asmaløy, Landfastodden, 1995, PL(W) 109,467 (Engan 1996:13).
- 5.a. Hvaler. Akerøy. 1995. Gunnar Engan. <p.m.>.
- Litt.: A: Hvaler. Akerøy, 1995, PL(W) 080,466 (Engan 1996:13).
- B: På selve stranden sør for kløften S for Reduten, en ung bladrosett, 30.7.1995 (Berg 1996:91).
- C: Akerøya (Båtvik 1996b:254).
- b. Ikke gjenfunnet. 1998. Gunnar Engan. <p.m.>.
- 6.a. Hvaler. Søndre Sandøy, Gjølertangen. Ett stort eks. i tangvoll på rullesteinsstrand i ei lita vik vest for tangen. 31.8.1998. Gunnar Engan & Bjørn Petter Løfall. <O>.
- b. Ikke gjenfunnet. 1.6.2001 Torunn B. Båtvik & J. Ingar Båtvik.

Kommer trolig tilbake til Østfold

Strandbete ser altså ut til å være borte fra Sørøst-Norge. På Sørlandet ser det imidlertid ut til at den har fått et brukbart fotfeste, både ved Tvedestrand (Ofte & Svalheim 2001) og på Lista (Oddvar Pedersen pers. medd.). Her møter den et enda bedre vinterklima enn hva vi kan tilby den i Østfold. Sammen med fortsatt opphør av strandbeiting fra husdyr, noe som gjelder både på Sør- og Østlandet, bør den ha brukbare muligheter for å spre seg langs våre kyster, sannsynligvis også til Østfold igjen da det jo ikke er langt til Koster hvor den fortsatt finnes. Vinterfrost kan vi imidlertid ikke gjøre så mye med, men i en periode med mildere vintre, bør arten igjen kunne finnes langs våre svaberg og steinstrender.

Litteratur

- Berg, T. 1996. 24.-30. juli. Sommerekskursjonen til Søndre Østfold. *Blyttia* 54(2): 88-92.
- Båtvik, J.I.I. 1992. Sjeldne, sårbare og hensynskrevende karplanter i Østfold. Oversikt over utvalgte arter med lokalitetsangivelser og litteraturreferanser. *Fylkesmannen i Østfold*,

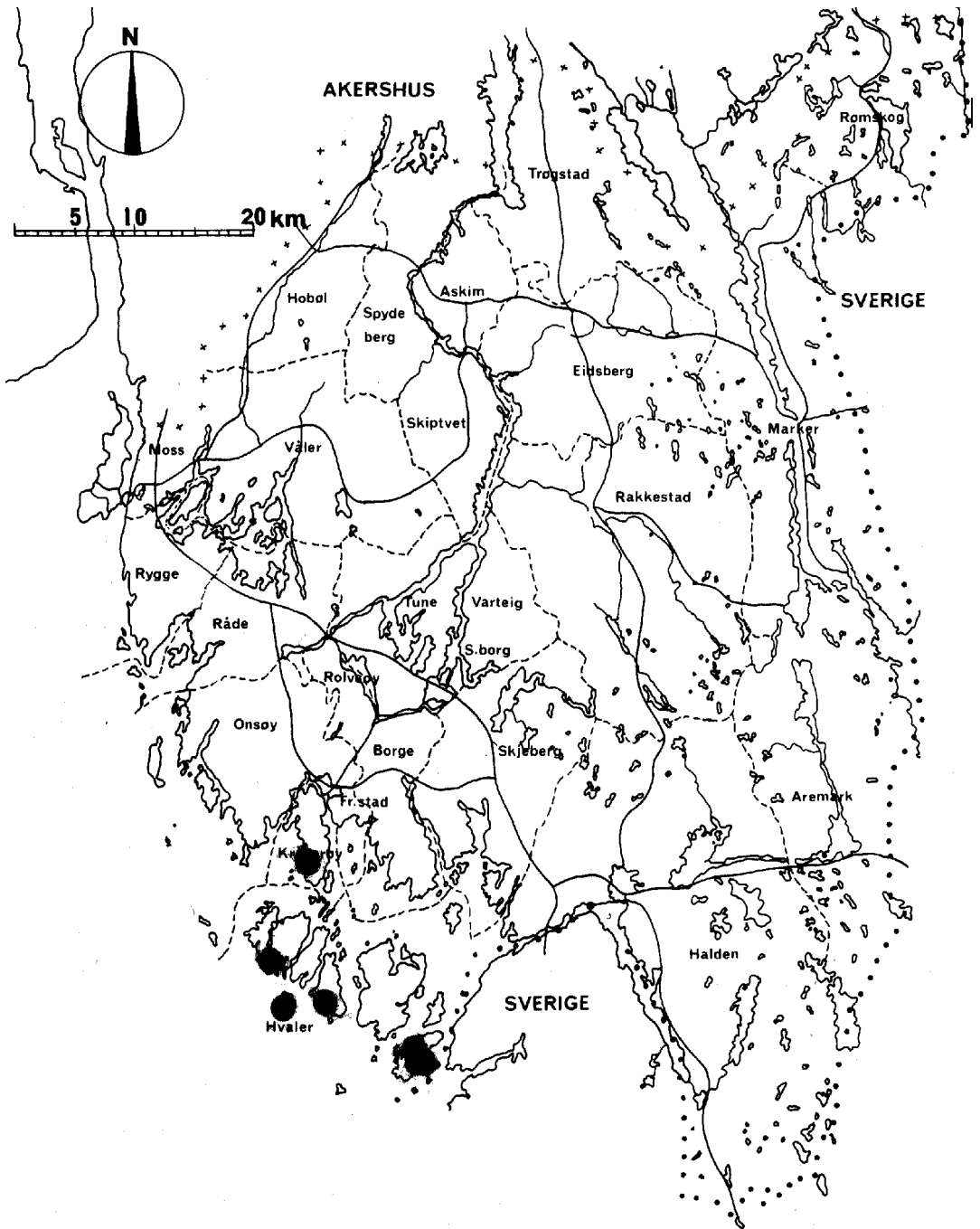

Fig. 2. Kartet viser den tidligere kjente utbredelsen av strandbete i Østfold.

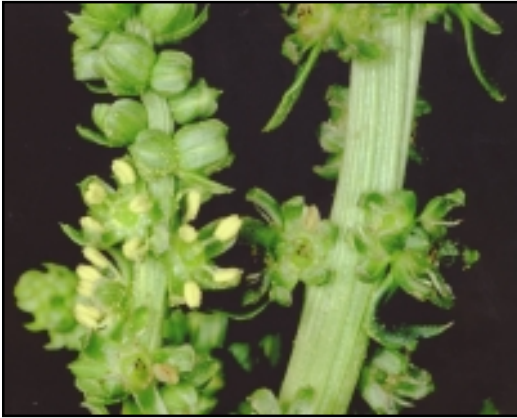

Fig. 3. For å unngå selvpollinering blomstrer de ulike kjønnene i blomsten til ulik tid. Her ses strandbetebloster i sitt hannlige stadium. Fra Sauholmen på Søndre Sandøy 16.7.1992. Foto: forf.

Fig. 4. Slik ser blomstene hos strandbete ut i sitt hunnlige stadium. Fra Sauholmen på Søndre Sandøy 16.7.1992. Foto: forf.

miljøvernadv., rapp. 6-1992: 1-261.

Båtvik, J.I.I. 1996. Verdifulle kulturlandskap i Østfold. Fylkesmannen i Østfold, miljøvernadv. og landbruksadv., rapp. 9-1996: 1-712 (Carex-Bioprint, august 1996).

Båtvik, J.I.I. 2001. Rød skogfrue *Cephalanthera rubra* (L.) L.C.M.Rich. endelig påvist i Østfold. *Blyttia* 59(1): 37-39.

Engan, G. 1993. Botaniske verneverdier i sørøstre Hvaler. Hovedoppg. ved Inst. for biologi og naturforvaltning. Norges Landbrukshøgskole, Ås. 157 s. + kart + vedl. med artslistor, 67 s.

Engan, G. 1994a. Botaniske verneverdier i sørøstre Hvaler. *Natur i Østfold suppl.* 3: 41-46.

Engan, G. 1994b. *Beta vulgaris* sp. *maritima*, funnet spontan i Norge. *Blyttia* 52: 39-42.

Engan, G. 1996. Trua og sårbare karplanter ved Oslofjorden "Oslofjord-verneplanen". NIJOS, Ås. 84 s. Unpubl.

Fries, H. 1971. *Göteborg och Bohus läns fanerogamer och ormbunkar*. Bohusläningens AB, Uddevalla. 453 s.

Lye, K.A. 1991. Utryddete og akutt truede plantearter i Norge. Naturforvaltning, informasjons-

møte 4.-5. nov. 1991. *St. fagtj. for landbr.* 23: 18-51. NLH.

Lye, K.A. 1996. Botaniske verneverdier i den foreslåtte Hvaler Nasjonalpark. Rapp. til Fylkesmannen i Østfold, miljøvernadv. 10 s. Unpubl.

Ofte, A. & Svalheim, E. 2001. Strandbete *Beta vulgaris* ssp. *maritima* funnet i Tvedestrand kommune. *Blyttia* 59(4):192.

Stabbetorp, O. 1997. Guttormsvauven, Kuvauven, Verven, Stolen på Vesterøy, s. 48-50 i: Geir Hardeng (red.) Botaniske registreringer i Østfold "Oslofjordverneplanen" 1993-96. Fylkesmannen i Østfold, miljøvernadv, rapp.4-1997: 1-144.